

Sitora UMAROVA,
O'zDSMI tayanch doktoranti

MILLIY TELEVIDENIYE TAJRIBASI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: BOLALAR TELEKO'RSATUVLARIDA BADIY MAHORAT

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston televideniyesida bolalar uchun mo'ljallangan ko'rsatuvlarda badiiy mahorat masalalari tahlil qilinadi. "Bolajon" hamda "Aqlvoy" kabi bolalar telekanallaridagi ko'rsatuvlar misolida badiiy ifoda vositalarining samaradorligi, milliy qadriyatlar va zamonaviy media texnologiyalar uyg'unligi tahlil etiladi. Bolalar telejurnalistikasida kreativ yondashuv, interaktivlikning ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan.

Kalit so'zlar: bolalar ko'rsatuvlari, badiiy mahorat, milliy televideniye, media mahsulot, bolalar auditoriyasi, "Bolajon" telekanali, "Aqlvoy" telekanali.

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы художественного мастерства в телевизионных программах для детей на узбекском телевидении. На примере передач детских телеканалов «Bolajon» и «Aqlvoy» исследуется эффективность художественно-выразительных средств, а также особенности сочетания национальных ценностей и современных медиатехнологий. Особое внимание уделяется роли творческого подхода, интерактивности и аудиовизуальных решений в повышении качества детского телевизионного контента. Значение художественного мастерства в развитии детской тележурналистики раскрывается на основе научно-теоретического анализа.

Ключевые слова: детские телевизионные программы, художественное мастерство, национальное телевидение, медиаконтент, детская аудитория, телеканал «Bolajon», телеканал «Aqlvoy», детская тележурналистика, интерактивность.

Abstract. This article examines the issues of artistic mastery in children's television programs on Uzbek television. Using the programs broadcast by the children's TV channels "Bolajon" and "Aqlvoy" as case studies, the research analyzes the effectiveness of artistic and expressive means, as well as the integration of national values with modern media technologies. Particular attention is paid to the role of creative approaches, interactivity, and audiovisual solutions in enhancing the quality of children's television content. The significance of artistic mastery in the development of children's television journalism is revealed through a scientific and theoretical analysis.

Keywords: children's television programs, artistic mastery, national television, media content, child audience, Bolajon TV channel, Aqlvoy TV channel, children's television journalism, interactivity.

Bolalar jurnalistikasida muallifning badiiy mahorati hamda mavzu va muammolarga yondashuvi uning ijodiy tajribasiga bevosita bog'liqdir.

Mavzuga chuqur yondashish avvalo, "badiiy mahorat" tushunchasini izohli talqin qilishni talab etadi.

Izlanishlarga ko'ra, Oydin Turdiyevaning "Adabiyotshunoslik terminlarining farscha-o'zbekcha izohli lug'ati" [1, 17-b] da keltirilishicha, "Badiiy shakl va mazmun – voqelikdagi har qanday narsa o'zining tashqi ko'rinishi (shakli) va shu shakl orqali

anglashilayotgan mohiyati (mazmun)ga ega. Shakl va mazmun kategoriyalari umumfalsafiy xarakterda bo'lib, ular voqelikni (narsani) idrok qilishda muhim ilmiy abstraksiyalardir. Zero, shakl va mazmun tarzida bo'lish shartli, negaki, ular-yaxlit bir narsaning har vaqt birlikda mavjud bo'lgan va bir-birini taqozo etadigan ikki tomoni. Aslida, badiiy shakl mazmunsiz, badiiy mazmun esa shaklsiz mavjud emas. Zero, badiiy shakl badiiy mazmunning biz qabul qilayotgan mavjudligi, badiiy mazmun esa uning uchki ma'nosi, mag'zidir.

Ilmiy adabiyotlarda "badiiylilik" tushunchasi voqelikni obrazli ifodasi bilan bog'liq holda izohlanadi. "Mahorat" esa muayyan faoliyatni yuqori darajada va professional tarzda amalga oshirish ko'nikmasini anglatadi. Mahorat tushunchasi ilmiy adabiyotlarda, odatda, quyidagicha ta'riflanadi: *"Professional mahorat – bu professional malaka darajasi, o'z kasbiga oid bilimlarni kasb faoliyatiga aloqador vazifalarni bajarishda qo'llay bilishdir. Jurnalist kasb mahorati darajasini u tarqatayotgan axborot sifatiga qarab baholash kerak"* [2, c. 167].

Bolalar ko'rsatuvlarida badiiy mahorat masalasi telejurnalistika va ekran san'ati kesishgan nuqtada shakllanadigan murakkab hodisa hisoblanadi. Mazkur tushuncha nafaqat estetik ifoda vositalarini, balki auditoriyaga axborotni samarali yetkazish usullarini ham qamrab oladi. Shu jihatdan badiiy mahorat telemahsulotning mazmuniy va shakliy yaxlitligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Media tadqiqotchisi David Buckingham bolalar mediasini "Ijtimoiylashuv va madaniy identifikatsiya vositasi" sifatida talqin qiladi [3, p. 17]. Xususan, bolalar kontentlari nafaqat ko'ngilochar, balki ma'rifiy va tarbiyaviy vazifani ham bajarishi lozim.

Badiiy ifodaga nazariy jihatdan razm solinsa, uning asosiy vazifasi voqelikni obrazli, biroq ishonchli shaklda aks ettirishdan iborat deb qaraladi. Ayniqsa, bolalar auditoriyasi bilan ishlashda matnning soddaligi, tasvirning aniqligi va emotsional ta'sirchanlik muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bolalar axborotni ko'proq vizual va hissiy qabul qiladi.

Televideniya badiiy mahorat ssenariy, tasvir, ovoz, montaj va boshlovchi nutqining o'zaro uyg'unligi orqali yuzaga chiqadi. Agar ushbu komponentlar o'rtasida muvozanat buzilsa, ko'rsatuvning estetik va kommunikativ ta'siri ham kamayadi. Shu bois bolalar ko'rsatuvlarida ekran tilining psixologik va pedagogik jihatlar bilan

uyg'unlashuvi muhim metodologik talab sifatida qaraladi.

Bolalar uchun tayyorlanadigan audiovizual mahsulotlarda shakl, mazmun va taqdim etish formati ijodkor mahoratini ko'rsatuvchi asosiy mezonlardir. Biroq, sohada professional darajaga erishgan mutaxassislar bilan bir qatorda, havaskorlik darajasidagi materiallar hamon uchrab turishi sir emas. Ayrim ko'rsatuvlarda uslubiy g'alizliklar, tahrirtalab o'rinlar va bolalar psixologiyasiga nomunosib jihatlarining mavjudligi ushbu sohani tizimli va ilmiy asosda tadqiq etish zaruratini yanada oshirmoqda.

Bolalar auditoriyasiga mo'ljallangan media-mahsulotlar yaratuvchi telekanallarning funksional vazifasi – ko'rsatuvlar orqali yosh avlodning idrok etish va anglash tizimiga ta'sir ko'rsatish, ularni umuminsoniy g'oyalar negizida tarbiyalashdan iborat. Shuningdek, xalqimizning tarixiy an'analari hamda milliy madaniyatimiz to'g'risidagi boshlang'ich tushunchalarni bolaning yosh xususiyatlariga mos, sodda tilda bayon etish vositasida, ma'naviy-axloqiy yetuk avlodni kamol topshirishga yo'naltirilgan dasturlarni efirga uzatishdir.

Rus olimi L.Shesterkinaning ta'kidlashicha, bolalar dasturi – bu maktabgacha, boshlang'ich maktab, o'smirlik va yosh tomoshabinlarga qaratilgan maqsadli auditoriyadir. Ularni har tomonlama tarbiyalash, ta'lim berish, ijtimoiylashtirish mutaxassislarning badiiylilik yuzasidan mahoratini talab etadi. Bu mavzuda tadqiqot olib borgan olimlarning barchasi bolalar jurnalistikasining tarbiyaviy funksiyasi zarurligini ta'kidlaydi [4, c. 211].

Teleko'rsatuv yoki multfilm bo'lsin, bola dunyoqarashini shakllantirishda muhim transformatsion kuchga ega. Mediamahsulotning ta'sirchanlik tabiati kichik yoshdagi tomoshabin ongida ijobiy yoki salbiy qarashlarning shakllanishiga zamin yaratadi. Xususan, media kontent yaratuvchi mutaxassis bolalar jurnalistikasining o'ziga xos va alohida mahorat talab etadigan soha ekanligini tushunib yetishi zarur.

Televizion mahsulotlarning dastlabki o'ziga xosligi- vizual tasvir, montaj texnikasi hamda musiqiy bezak usullaridan mahorat bilan foydalanish orqali yosh auditoriyada unutilmas ijobiy taassurot uyg'otish imkoniyatidir. Teleko'rsatuvning ikkinchi mediapedagogik jhati esa voqelikning aynan tomoshabin ko'z o'ngida jonlanishi (interaktivlik hissi) bilan belgilanadi.

Bolalarga mo'ljallangan ko'rsatuvlar ularni tevarak-atrofni anglash orqali ijtimoiy hayotga moslashtirish, ijtimoiy ko'nikmalarni hayotiy

Kino

malakaga aylantirish hamda ma'naviy jihatdan yuksaltirish xususiyatiga ega bo'lishi lozim. Media mahsulotning intellektual va tarbiyaviy xususiyatlarni o'zida mujassam etishi, qolaversa milliy mentalitetimiz mezonlariga mos kelishi fundamental ahamiyat kasb etadi. Milliy axborot makonida bolalar jurnalistikasining ma'rifiy-tarbiyaviy funksiyasi to'laqonli bajarilishi aynan mana shu omillarga bog'liq hisoblanadi.

Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar auditoriyasiga mo'ljallangan teledasturlarda, asosan, madaniy-ma'rifiy, rekreativ hamda ta'limiy-tarbiyaviy funksiyalarni faollashtirish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Bolalar telekanallarida verbal (nutqiy) va vizual (tasviriy) komponentlarning o'zaro mutanosibligi yosh tomoshabinlarda tasavvur va bilimlarni shakllantirishning muhim omilidir. Denis McQuailning: "Media mahsulot auditoriya ongiga kuchli ta'sir qilishi uchun unda estetik va kommunikativ vositalar uyg'unlashgan bo'lishi kerak" [5, p. 84] deya aytgan fikrlari ayni o'rindir.

Xususan, bolalar jurnalistikasining o'ziga xosligi doimo aniq yoshga yo'naltirilgan auditoriya bilan aniqlanadi. Shu nuqtayi nazardan, voqelikni aks ettirish uchun maxsus, o'ziga xos usullardan, ifodaviy vositalardan, tinglovchilarga murojaat qilish usullaridan foydalaniladi [6, 28-b].

Ommaviy axborot vositalarida bolalar mavzusini yoritishda media nazariyasining fundamental qoidalari va yetakchi prinsiplariga rioya qilish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bolalarga bag'ishlangan har qanday media mahsulotga, avvalo professional ijod namunasi sifatida qarash lozim.

Bolalarga mo'ljallangan media mahsulotlarni ekranga olib chiqishda, faqatgina ularning haququqlari yoki faktlar bilan cheklanish kerak emas. Bu jarayonda ijodkor bola shaxsining yosh xususiyatlari, ruhiy holati va ijtimoiy muhitini ham chuqur tahlil qilishi va e'tiborga olishi lozim. Mazkur talablar bevosita OAV xodimining kasbiy mahoratini, etik qoidalarga amal qilish darajasini belgilaydi. Shunday ekan, bolalar mavzusi bilan ishlaydigan har bir jurnalist eng avvalo, axloqiy me'yorlar va kasbiy prinsiplarni anglashi maqsadga muvofiq.

O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi tizimida kichik yoshdagi auditoriyaga ixtisoslashgan telekanallarning faoliyat boshlashi respublikamizda bolalar media makonini institutsional shakllantirishning fundamental bosqichi bo'lib xizmat qiladi.

Hozirgi kunda "Bolajon" va "Aqlvoy" telekanallari yosh avlod uchun ma'rifiy va rekreativ

(ko'ngilochar) kontent ishlab chiqaruvchi asosiy media subyektlar hisoblanadi.

"Bolajon" telekanali – milliy bolalar televideniyesining ilk ixtisoslashgan namunasidir. Dastlabki bosqichda asosan 3 yoshdan 10 yoshgacha bo'lgan maqsadli auditoriyaga yo'naltirilgan ko'rsatuvlarni translyatsiya qilgan. "Bolajon" telekanalidagi ko'rsatuvlarning saviyasi, til va tasvir uyg'unligi mushtarak. Faqat animatsion va tarjima filmlar kontentidan iborat emas. Bu holatni deyarli har kuni ko'radigan tomoshabinlarga sezishi mumkin. Ayniqsa, bolalar ishtirokidagi ko'rsatuvlarning interaktiv tarzda olib borilishi hammaga birdek qiziq [7, 94-b].

Misol uchun, "Bolajon" telekanalining "Bilimlar mamlakati" intellektual o'yini 20-30 daqiqa davomida efirga uzatiladigan ta'limiy formatdagi ko'rsatuv hisoblanib, ko'rsatuvning asosiy maqsadi bolalarga bilimlarni o'yin va suhbat shaklida yetkazishdan iborat. Ko'rsatuv aniq ketma-ketlikda qurilgan bo'lib, ko'proq yirik va o'rta plan tasvirlaridan foydalaniladi. Kadrlar tez-tez almashmaydi, bu bolalarning diqqatini jamlashga yordam beradi. Sahnada yorqin, lekin ko'zni charchatmaydigan ranglar ishlatiladi: sariq, ko'k, yashil. Bu ranglar bolalarda ijobiy kayfiyat va qiziqish uyg'otadi. Ko'rsatuvda yumshoq fon musiqasi ishlatiladi. To'g'ri javoblar paytida qisqa, quvnoq ovozlari beriladi. Bu bolalarni rag'batlantiradi. "Bilimlar mamlakati"da badiiy mahorat asosan: o'yin shakli, ranglar uyg'unligi, sodd va aniq tuzilma orqali namoyon bo'ladi.

"Aqlvoy" telekanali esa zamonaviy jahon tendensiyasi sanalgan "edutainment" (intellektual-ko'ngilochar ta'lim) konsepsiyasiga tayyanadi. Uning efir siyosati zamonaviy bolalar mediasiga xos dinamik montaj, ekpressiv vizual yechimlar va yuqori animatsion jozibadorlik bilan xarakterlanadi. Ushbu telekanalda efirga uzatiladigan "Shum bolaning sarguzashtlari" animatsion ko'rsatuv bo'lib, u bolalarga hayotiy vaziyatlarni sarguzasht shaklida o'rgatadi. Epizodlar 10-15 daqiqadan iborat. Har bir efirda muammo paydo bo'ladi, qahramon noto'g'ri qaror qabul qiladi, muammo yuzaga keladi va yechim topiladi. Bu bolalarga xatolar orqali o'rganish g'oyasini beradi. Ko'rsatuv animatsion bo'lgani uchun ranglar juda yorqin, harakatlar tez, fon doim o'zgarib turadi. Bu bolalarda zerikishni kamaytiradi. Ya'ni, kadrlar juda tez almashadi (2-5 soniyada). Bu zamonaviy bolalarning tez axborot qabul qilishiga moslashtirilgan. Asosiy qahramon – "shum bola". U qiziqish bilan harakat qiladi, ba'zan xato qiladi va keyin

to'g'ri yo'lni topadi. Ko'rsatuvda tez ritmli musiqa, kulgili ovoz effektlari, emotsional fon ishlatiladi. Bu ko'rsatuvni jonli va qiziqarli qiladi. "Shum bolaning sarguzashtlari"da badiiy mahorat animatsiya, tezkor montaj, sarguzashtli hikoya orqali namoyon bo'ladi. Bu ko'rsatuv bolani passiv tomoshabin emas, voqeani his qiluvchi ishtirokchiga aylantiradi.

Bunday mahoratli yondashuvlar telekanallarning bolalar ko'rsatuvlari uchun manfaatli hisoblanadi. Ammo ushbu telekanalda efirga uzatiladigan "Sirli o'rmoncha" ta'limiy-tarbiyaviy ko'rsatuvida bolalar uchun qiziqarli va ertaknamo muhit yaratilib, dekoratsiya va vizual elementlar ko'rsatuvning umumiy g'oyasiga mos bo'lsada, obrazlar xarakterining chuqur ochilmasligi ko'rsatuvning zaif jihatlaridan biri sanaladi. Qahramonlarning aksariyati ijobiy yoki salbiy sifatlar bilan chegaralanib, ularning individual xarakter xususiyatlari yetarli darajada rivojlantirilmagan. Natijada obrazlarning badiiy ta'sir kuchi biroz susayadi.

Umuman olganda, "Sirli o'rmoncha" ko'rsatuvi bolalar telemahsulotlari orasida badiiy jihatdan muvaffaqiyatli loyihalardan biri hisoblanadi. Uning asosiy afzalliklari ertaknamo muhit, qiziqarli syujet, estetik vizual yechimlarda namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, syujetning ayrim hollarda soddalashib ketishi, obrazlar xarakterining yetarli darajada chuqurlashtirilmaganligi hamda didaktik elementlarning kuchayib ketishi ko'rsatuvning badiiy ta'sirchanligini cheklovchi omil sifatida baholanadi.

"Bolajon" telekanali o'z ko'rsatuvlarida milliy-madaniy o'zlikni saqlab qolishga e'tibor qaratadi:

Ekran uchun milliy mentalitetga xos bo'lgan dekoratsiya va atributlardan foydalanish;

Xalq og'zaki ijodi (folklor) namunalari hamda milliy bolalar musiqasini keng targ'ib qilish;

Ertak janri orqali psixologik qulay muhit yaratish.

"Aqlvoy" telekanal faoliyatida bolalar psixologiyasi hamda zamonaviy pedagogika metodologiyasiga tayangan kontent formatlari ustunlik qiladi.

Milliy bolalar televideniyesining istiqbolli strategiyasi – "Bolajon" telekanali tajribasidagi fundamental ma'naviy-tarbiyaviy, entomadaniy qadriyatlarni "Aqlvoy" telekanali namoyish etayotgan ilg'or texnologik va vizual yechimlar bilan sintez qilishdan iborat.

Xulosa o'rinda aytish kerakki, bolalar uchun ko'rsatuvlar qaysi davlat telekanali yoki qaysiki tilda efirga uzatilishidan qat'i nazar ularning yo'nalishi, oldiga qo'ygan maqsadlari bir-biridan farq qilmaydi. Bolalar telekanallarining ommaviy axborot vositalari ichida o'z o'rni va jamiyatni axborot bilan ta'minlashdek vazifani ado etishda o'ziga yarasha munosib hissi bor. Bolalar ko'rsatuvlari bolalarni bilimdon, dunyoqarashi keng, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lib voyaga yetishlarida muhim vositalardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Turdiyeva O. Adabiyotshunoslik terminlarining forschasi o'zbekcha izohli lug'ati. – Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2023.
2. Elmurodova G. Audiovizual mediada milliy kontentni rivojlantirish tendensiyalari: monografiya. – Toshkent: Yoqutxon Media, 2025.
3. Mirzayeva N. Bolalar jurnalistikasining kommunikativ va kontekstual xususiyatlari: filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Toshkent, 2023.
4. Доренков А. Как смотреть телевизор // Журналистика: материалы Всероссийской научно-практической конференции. – Москва, 2008.
5. Свик В. Телевизионная служба новостей. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2008.
6. Buckingham D. Children and Media. – Cambridge: Polity Press, 2001.
7. McQuail D. McQuail's Mass Communication Theory. – London: Sage Publications, 2010.